

education of the senses, formation of the artistic and aesthetic taste, culture, life, work, human relationships. Thus the values inherent in it, is a unique, proven age-old wisdom.

Intangible cultural and historical heritage of the region is an effective form of artistic and aesthetic taste of children of primary school age. For intangible heritage include the language, folklore, folk music, folk choreographic art. Only enriching spirituality, learning language, folklore, art and values of cultural and historical traditions of his people, the child can appreciate human values and spiritual achievements of other nations.

Therefore, in the school system in the educational process there should be implemented a series of effective forms and methods of the study of the regional cultural heritage for the formation of artistic and aesthetic taste of pupils at folk traditions, art, cultural and historical achievements of the region as the most valuable thing for centuries formed wisdom and culture of the people, should be part of the system of upbringing and education of the modern school.

Key words: *artistic and aesthetic taste, intangible cultural and historical heritage, primary school age, language, folklore, folk music, folk choreographic art*

УДК: 171: 613 / 614-053.5

М. М. Дяченко-Богун

Полтавський національний педагогічний
університет ім. В.Г. Короленка

ДИДАКТОГЕННІ ФАКТОРИ, ЩО НЕГАТИВНО ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Мета статті полягає у визначенні дидактогенних факторів, що негативно впливають на рівень здоров'я дітей у загальноосвітніх навчальних закладах і зумовлюють зниження рівня рухової активності школярів, відсутність прагнення до здорового способу життя, недостатність сформованості ціннісних орієнтацій у галузі здоров'язбереження. Указується, що наслідки недостатнього впровадження в освітній процес здоров'язберезувальних технологій спричиняють зростання рівня захворюваності дітей, що зумовлює той факт, що приблизно 75 % захворювань дорослих є наслідком умов життя в дитячі та юнацькі роки.

Ключові слова: *здоров'язбереження, здоров'язберезувальні технології, дидактогенні фактори негативного впливу на рівень здоров'я дітей.*

Постановка проблеми. Сучасні погляди на здоров'язбереження та реалізацію здоров'язберезувальних технологій передбачають спрямованість педагогічної діяльності майбутніх учителів біології на формування та збереження здоров'я школярів в освітньому середовищі загальноосвітнього навчального закладу. Указаний підхід зумовлює необхідність проведення дослідження рівня здоров'я учнів як об'єктів професійної діяльності вчителів біології, оскільки педагогічні системи є складною соціальною системою, яка існує завдяки суб'єкт-суб'єктній взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

На пріоритетності формування відповідального ставлення до здоров'я людини як найвищої індивідуальної та суспільної цінності акцентовано в Конституції України (1996), Законі України «Про загальну середню освіту» (1999), Концепції національної безпеки України (2014).

Найважливішими стратегічними завданнями, що визначаються Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепцією розвитку освіти України на період 2015–2025 років (проект) (2014), Національними програмами «Освіта (Україна XXI століття)» (1993) і «Діти України» (1996), стали: забезпечення всебічного розвитку дитини, становлення її соціального, психічного та фізичного здоров'я. Ці завдання передбачають пошук шляхів удосконалення процесу формування, зміцнення і збереження здоров'я підростаючого покоління та їхнього ефективного впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз практики побудови здоров'язберезувального середовища в закладах освіти вказує на тривалий вплив на здоров'я дітей соціально-економічних, навчально-методичних та екологічних чинників, які мають дидактогенну природу. Серед таких чинників найчастіше називають:

- інтенсифікацію навчального процесу;
- стресовий вплив авторитарної педагогіки;
- ранній початок дошкільного систематичного навчання;
- невідповідність програм і технологій навчання функціональним і віковим особливостям школярів;
- недотримання елементарних фізіолого-гігієнічних вимог до організації навчального процесу;
- недостатній рівень підготовки педагогів у питаннях розвитку й охорони здоров'я дітей;
- недоліки в існуючій системі фізичного виховання.

З огляду на це проблема виділення й аналізу дидактогенних факторів, що негативно впливають на рівень здоров'я дітей у загальноосвітніх навчальних закладах є актуальною і має беззаперечне теоретичне і практичне значення.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує, що проблема готовності майбутніх педагогів до реалізації здоров'язберезувальних технологій у закладах освіти стала предметом наукового пошуку в контексті таких основних напрямів:

- наукові засади професійної освіти педагогів (М. Васильєва, М. Гриньова, В. Євдокимов, А. Капська, В. Кремень, В. Лозова, О. Пехота, І. Прокопенко, В. Семиченко, А. Троцько та ін.),
- розкриття особливостей педагогічної освіти майбутніх фахівців (С. Артюх, С. Батишев, І. Васильєв, Г. Грохова, В. Зайчук, А. Кірсанов, О. Коваленко, Н. Кузьміна, М. Лазарєв, В. Ледньов, І. Лікарчук, Н. Ничкало, П. Осипов, М. Романенко, П. Ярмоленко та ін.);
- питання підготовки педагогічних кадрів до здійснення здоров'язберезувальної діяльності (О. Авдєєва, В. Бобрицька, Ю. Бойчук, В. Нес-теренко, Н. П'ясецька, Т. Сущенко, О. Філіпп'єва, Є. Чернишова та ін.)

Водночас, незважаючи на тривалі наукові пошуки розв'язання зазначеної проблеми, залишаються не остаточно вирішеними питання чіткого виокремлення й обґрунтування дидактогенних факторів, що негативно впливають на рівень здоров'я дітей і не дозволяють реалізувати комплекс здоров'язберезувальних технологій у закладах освіти вчителями природничих дисциплін, як фахівців, які мають спеціалізовану біологічну підготовку, що сприяє ефективному впровадженню вказаних технологій.

Ці проблеми й зумовили мету статті, яка полягає у визначенні дидактогенних факторів, що негативно впливають на рівень здоров'я дітей у загальноосвітніх навчальних закладах і зумовлюють зниження рівня рухової активності школярів, відсутність прагнення до здорового способу життя, недостатність сформованості ціннісних орієнтацій у галузі здоров'язбереження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-методичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що одним із ключових завдань здоров'язберезувальної діяльності як частини освітнього процесу є поступальний розвиток суспільного досвіду збереження здоров'я та формування таких умов навчання, які є якнайменш шкідливими для здоров'я всіх учасників навчального процесу. Як вважає А. Дубенчук, мета освітньої діяльності полягає в забезпеченні двох лінійно-спрямованих педагогічних процесів – передачі та прийому суспільного досвіду, оформленого у вигляді навчальних дисциплін [2, 34]. У цьому контексті доцільними є дослідження сукупного ідеального суб'єкту освітнього процесу, що детермінується усвідомленням усіма його учасниками загально-цивілізаційної мети. У відповідності до цього підходу учні є суб'єктами діяльності, на яку спрямована реалізація здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності майбутніх учителів біології.

Оскільки професійна підготовка майбутніх учителів біології має бути орієнтована на формування теоретико-методичних засад реалізації здоров'язберезувальних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах, дослідникам цього феномену слід урахувувати, що наслідки недостатнього впровадження у освітній процес указаних технологій спричинюють зростання рівня захворюваності дітей, що впливає на формування дорослої людини, майбутні показники її репродуктивного, фізичного, психічного та соціального здоров'я. М. Романенко підкреслює, що приблизно 75 % захворювань дорослих є наслідком умов життя в дитячі та юнацькі роки [4, 10].

З огляду на це, Ю. Івашина виокремлює негативні фактори, що впливають на погіршення здоров'я дітей, зокрема:

- чинники несприятливого навколишнього середовища, погане харчування дітей;
- гіподинамія;
- низький рівень лікувально-оздоровчої роботи в школі;

- надлишкове нервово-емоційне напруження дітей, обумовлене невідповідністю вимог, що пред'являються вчителями, і психофізіологічних можливостей учнів;

- оцінювання діяльності учнів, що базується лише на порівнянні їх одного з одним за результатами виконання завдань;

- ігнорування вчителями особливостей сприйняття інформації та мислення школярів, що викликає стомлення, нейропсихічні відхилення, створює руйнуючий соматичне здоров'я дітей вплив [2, 22].

Серед факторів, що впливають на здоров'я школярів, Г. Данилова виділяє:

- програми і технології навчання;
- обсяг навчального навантаження;
- особистісні характеристики вчителя;
- санітарно-гігієнічні умови навчання;
- організацію навчального процесу [1, 13].

Як вважає фахівець, рейтинг факторів, які найбільш негативно позначаються на рівні здоров'я, очолює невідповідність методик і технологій навчання віковим і функціональним можливостям дитини, що призводить до порушення психофізіологічних механізмів, превалювання кількісних показників навчання (особливо в початковій школі) над якісними, створення стресових ситуацій, пов'язаних із обмеженнями часу в дітей на виконання завдань, передбачених програмою тієї чи іншої дисципліни. Другий фактор ризику, вважає Г. Данилова, – це авторитарна педагогіка, як домінуючий стиль викладання в сучасній школі. Третій фактор – нераціональна організація навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу [1, 14].

Аналізуючи найважливіші причини неблагополуччя здоров'я учнів, Г. Спіченко виділяє:

- стресогенні (дидактогенні) технології проведення уроку та оцінки знань учнів;

- недостатність фізичної активності учнів, що призводить до гіподинамії та інших порушень здоров'я школярів;

- надлишкову інтенсифікацію освітнього процесу, перевантаженість навчальних програм фактологічною інформацією, що викликає в учнів перевтому і стрес;

- нездатність багатьох учителів в умовах сучасної організації освітнього процесу реалізувати індивідуальний підхід до учнів з урахуванням їхніх психологічних, фізіологічних особливостей і стану здоров'я;

- недотримання елементарних гігієнічних і фізіологічних вимог до організації навчального процесу;

- недостатній рівень гігієнічних і психологічних знань педагогів;

- низький, недостатньо сформований школою рівень культури здоров'я учнів та їхніх батьків [6, 35].

С. Свириденко називає такі основні причини погіршення здоров'я учнів:

- порушення гігієнічних і психогігієнічних вимог до організації навчального процесу;
- порушення повноцінного відпочинку;
- відсутність достатньої рухової активності;
- постійні стреси, пов'язані з перевантаженнями навчальних програм;
- невдалий підбір і нераціональне використання педагогічних технологій, що використовуються вчителем під час викладання;
- авторитарний стиль спілкування;
- недостатній рівень знань з вікової психології та фізіології в педагогів і вихователів;
- низький рівень навчальної та виховної роботи з учнями з формування здорового способу життя;
- відсутність у педагогів і батьків необхідних знань щодо збереження та зміцнення здоров'я дітей [5, 126].

Цікавими є спостереження Г. Данилової, які показують, що за інших рівних умов у класах з безкомпромісним владним учителем, який дотримується жорстких вимог, поточна захворюваність удвічі вище; майже втричі більше дітей з так званою мікросимптоматикою, що свідчить про порушення нервово-психічного здоров'я, ніж у паралельному класі – з м'яким, доброзичливим викладачем [1, 14].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, проведений аналіз науково-педагогічної літератури і статистичних даних ВООЗ вказують на те, що в економічно розвинених країнах значна частина захворювань дітей та молоді мають так звану дидактогенну природу, тобто безпосередньо викликані або спровоковані навчальним закладом. Ці дані підтверджують чіткий зв'язок підвищення стомлюваності й невротизації, посилення дезадаптації і погіршення стану здоров'я учнів із інтенсифікацією шкільного навчання і збільшенням обсягу навчальних навантажень. Тому проблема так званих «шкільних неврозів» і питання щодо відповідності навчальних навантажень віковим, фізичним та психічним можливостям дитини й несприятливого психогенного їх впливу є предметом дослідження багатьох учених і психологів. Практична діяльність майбутніх учителів біології, яка здійснювалася під час проходження педагогічних практик у загальноосвітніх навчальних закладах дозволила зробити переконливий висновок, що сучасна інтенсифікація навчального процесу, перевантаження навчальних програм – найбільший несприятливий фактор загальноосвітнього здоров'язбережувального середовища, що негативно впливає на рівень здоров'я учнів.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів аналізованої проблеми й актуалізує необхідність посиленої уваги щодо подальших ґрунтовних теоретичних напрацювань і вдосконалення практики впровадження технологій здоров'язбереження в навчально-виховний процес сучасного закладу освіти. Це дозволить забезпечити запит українського суспільства у фаховій підготовці висококваліфікованих учителів біології, здатних до реалізації здоров'язбережувальних технологій на основі нейтралізації негативного впливу дидактогенних чинників на рівень здоров'я дітей у закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилова Г. Соціально-терапевтична функція освіти як чинник забезпечення здоров'я суспільства / Г. Данилова // Рідна школа. – 2004. – № 1. – С. 12–15.
2. Дубенчук А. Система роботи загальноосвітнього навчального закладу щодо збереження та зміцнення здоров'я учнів / А. Дубенчук // Фізичне виховання в школі. – 2005. – № 3. – С. 33–36.
3. Івашина Ю. Ю. Чинники формування здорової особистості / Ю. Ю. Івашина, В. П. Тараненко // Виховна робота в школі. – 2007. – № 4. – С. 19–28.
4. Романенко М. І. Превентивні технології формування здорового способу життя учнів / М. І. Романенко // Світ виховання. – 2006. – № 5. – С. 9–11.
5. Свириденко С. О. Активізація пізнавальної діяльності учнів у процесі формування здорового способу життя / С. О. Свириденко // Сучасні технології навчання в початковій освіті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (13–14 квітня 2006 р.). – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2006. – С. 125–127.
6. Система роботи школи щодо збереження здоров'я учнів / [Г. Спіченко, Г. Сердцева, Н. Пахомова та ін.] // Початкова школа. – 2009. – № 2. – С. 33–38.

РЕЗЮМЕ

Дьяченко-Богун М. Н. Дидактогенные факторы, негативно влияющие на уровень здоровья детей в общеобразовательных учебных учреждениях.

Цель статьи заключается в определении дидактогенных факторов, негативно влияющих на уровень здоровья детей в общеобразовательных учебных заведениях, которые обуславливают снижение уровня двигательной активности школьников, отсутствие стремления к здоровому образу жизни, недостаточность сформированности ценностных ориентаций в области здоровьесбережения. Указывается, что последствия недостаточного внедрения в образовательный процесс здоровьесберегающих технологий вызывают рост уровня заболеваемости детей, что обуславливает факт, что примерно 75 % заболеваний взрослых является следствием условий жизни в детские и юношеские годы.

Ключевые слова: здоровьесбережение, здоровьесберегающие технологии, дидактогенные факторы негативного влияния на уровень здоровья детей.

SUMMARY

Dyachenko-Bohun M. Didactic origin factors that affect negatively the level of children's health in secondary schools.

The purpose of the article is to identify didactic origin factors that affect negatively the level of children's health in secondary schools and cause reduction of students' motor activity, lack of commitment to a healthy lifestyle, lack of formation of valuable orientations in the field of health preservation. The article points out that the consequences of the lack of implementation in the educational process of health-saving technologies produce children

morbidity rate growth, which leads to the fact that about 75 % of adult diseases are a consequence of lifestyle in childhood and adolescence.

The analysis of creating of the health-saving environment in education institutions indicates a lasting impact on children's health of socioeconomic, teaching and environmental factors that have didactic origin nature. Among these factors are often called: intensification of the educational process; stress which is a consequence of the authoritarian pedagogy; systematic early start of pre-school education; inconsistency of the software and technology training with functional and age peculiarities of pupils; failure to comply with basic physiological and hygienic requirements of the educational process; lack of teachers' training of in the children's health development; shortcomings in the existing system of physical education.

The main causes of the deterioration of the students' health in secondary schools are: violation of psycho-hygienic and hygienic requirements of the educational process; violation of a rest regime; lack of sufficient motor activity; constant stress associated with congestion training programs; bad selection and inefficient use of educational technologies during teacher training; authoritarian style of communication; lack of knowledge on the psychology and physiology of teachers and educators; low level of training and educational work with students on a healthy lifestyle; lack of teachers and parents' necessary knowledge to preserve and strengthen the health of children.

Practical activity of the future biology teachers, which was carried out during the pedagogical practice in secondary schools led to the convincing conclusion that the current intensification of the educational process, curriculum overload is the biggest negative factor of general health-saving environment that adversely affects the level of students' health.

Key words: *health-saving, health-saving technology, didactic origin factors that affect negatively the level of children's health.*